

Fungerar Fairtrade-märkningen?

2012-02-14

De Fairtrade-märkta produkterna fortsätter ha framgångar på den svenska marknaden. 2011 ökade försäljningen med 17 procent och omsatte en bit över en miljard.

Men fungerar systemet? Får fattiga odlare av kaffe, bananer eller kakao det bättre om de går med i systemet?

Ja, är svaret från en vetenskaplig rapport som sammanfattar 33 olika studier om Fairtrade-märkningens effekter i Latinamerika och Afrika. Men det är inte utan svårigheter och det finns inga enkla lösningar.

Merparten av de granskade studierna handlar om kaffeodlare, några om bananer och kakao och geografiskt finns en överrepresentation för Latinamerika vilket sannolikt förklaras av Fairtrades historia. Rörelsen startade i Mexico på 1980-talet.

De flesta studierna handlar om små odlare och deras organisationer, kooperativ som är certifierade för Fairtrade Internationals produktmärkning. Bara två handlar om anställd arbetskraft på plantager. Studierna varierar i syfte och metoder. Många är s.k. snapshots som ger ögonblicksbilder från ett nytt område.

Sammanfattningsvis visar rapporten att:

- 31 av 33 studier pekar på positiv ekonomisk inverkan
- 22 av 33 studier identifierar positiva aspekter på "empowerment" för enskilda producenter
- Fairtrade uppmuntrar övergång till ekologisk produktion

Men den ekonomiska inverkan är ibland blygsam. Det som leder till stabilare inkomster är att småbrukarna och deras familjer skapar egna organisationer. De blir inte längre utlämnade åt skrupelfria mellanhänder (kaffeuppköpare i Latinamerika går under öknamnet coyotes, vargar).

Mer stabila inkomster skapar en buffert – ett säkerhetsnät. Fairtrade gör det möjligt att göra långsiktiga investeringar, köpa in saker till hushållet, förbättra huset man bor i och satsa på utbildning både för de vuxna och barnen. Men alla producenter tjänar inte på Fairtrade. Det finns de som inte kan vara med pga av för låg utbildning eller att de bor väldigt avlägset med dålig infrastruktur. Det skapar hinder som tenderar att exkludera en del av dem som Fairtrade egentligen förväntas hjälpa.

Tabellen visar vilka fördelar med Fairtrade de olika rapporterna nämner. Fairtrade ger stabilare inkomster som skapar en buffert eller en "krockkudde" mot de chocker som den globala marknaden kan leda till för fattiga i utvecklingsländer.

Vinsterna från Fairtrade investeras i förbättrad produktion och ökad kapacitet liksom infrastruktur, men det förekommer också att pengarna delas upp mellan producenterna. Det är bara en del av vinsterna som går till de enskilda småbrukarna. På vägen sker det en del avdrag som går till kooperativen.

Det är inte alldeles lätt att leva upp till de ekologiska krav som Fairtrade International ställer. När man inte får använda vanliga bekämpningsmedel krävs det mycket mer manuellt arbete och det tar längre tid och frestar hårt på ryggar att rensa ogräs för hand, särskilt för äldre odlare.

Några studier visar att Fairtrades själva existens har påverkat den vanliga marknaden. Mellanhänderna har tvingats höja sina priser vilket förstärker gynnar alla odlare. Flera författare till studier ger också bevis för att Fairtrade-odlare har lättare att få krediter än sina kollegor.

Den premie som ingår i systemet och som kan variera mellan 3 och 12 procent av inköpsvärdet används enligt studierna på många olika sätt. Odlarnas organisationer gräver brunnar, bygger skolor och sjukstugor, köper utrustning, förbättrar vägar osv.

En av de viktigaste effekterna är kanske det som på engelska kallas "empowerment" som inte enkelt låter sig översättas. I studierna nämns flera dimensioner av empowerment:

- Producenternas ökade självförtroende,
- Självuppskattning och harmoni,
- Producenternas kunskaper om marknader och exportfrågor
- Tillgång till utbildning och frågor kring kvalitetsutveckling,
- Producenternas kunskap om och perspektiv på Fairtrade,
- Sociala sammanhang, möjlighet att lösa motsättningar och att nätverka.

Samtidigt som man investerar i förbättrad produktion så kan det leda till en högre grad av specialisering, dvs. man blir ännu mer beroende av en eller några få produkter. Men det finns också exempel på att Fairtrade gör det möjligt att diversifiera produktionen, t.ex. att en kaffeodlare också kan börja plantera citrusväxter vilket minskar beroendet av en enda produkt. Båda tendenserna finns.

Det är svårt att utifrån de här studierna bedöma i vilken grad deltagandet i Fairtrade gör det möjligt för producenterna att fly fattigdomen. I en av dem heter det: Fairtrade ensamt är inte **den stora lösningen** på problemen för landsbygdens fattiga. Några studier rapporterar om dramatiska förbättringar, medan andra betonar att

producenternas familjer fortfarande bara överlever och kan täcka sina grundläggande behov.

Det ges exempel på detta i studierna. I Ghana visar det sig att kakaoodlare fortfarande har små inkomster. Med skolväxter, begravingar och andra skyldigheter kan de flesta inte klara sina grundläggande behov även om de flesta kan äta sig mätta året runt. Därför måste de lita till andra grödor, boskapsuppfödning, göra palmvin, idka småhandel och andra aktiviteter utanför jordbruket.

En del föreslår att Fairtrade behöver kompletteras med andra utvecklings- och biståndsprojekt för att lyfta levnadsförhållandena till en mer hållbar nivå. Överhuvudtaget trycker flera på vikten att samordna olika utvecklingsinsatser. Andra viktiga faktorer som möjligheten att genomföra landreformer och förändrade villkor för världshandeln i stort kan ha minst lika stor betydelse för fattigdomsbekämpning som Fairtrade.

Rapporten visar att Fairtrade har betydelse: "...informationen till dags dato visar Fairtrades betydelse för att ge organiserade små producenter som kan producera för export, den stabilitet och säkerhet de behöver för att göra långsiktiga investeringar, bygga upp sin förmåga och erbjuda en räddning i tider av verkliga svårigheter." (The Last Ten Years, sid. 40)

Men rapporten betonar också att det behövs mer forskning om vad som är nyckelfaktorerna bakom utveckling. Det behövs fler studier om:

- Fairtrade-odlarnas omgivning: Råder överproduktion på marknaden eller är den en bristmarknad?
- Hur stor andel av produktionen säljs som Fairtrade?
- Fler studier behöver titta på "empowerment".
- Hur ser det ut med producenternas kunskaper om och uppfattning av Fairtrade?
- Fairtrades inverkan på sociala förhållanden och inte minst genderfrågor. Bidrar Fairtrade till jämställdhet eller konserveras traditionella könsroller?

I slutorden pekar rapportförfattarna på den inbyggda svårigheten att å ena sidan få konsumenter att stödja Fairtrade genom att köpa produkterna, men samtidigt erkänna och vara öppna med de svårigheter som följer med alla försök att bidra till utveckling och att söka vägar att öka effekten. Det finns inga enkla lösningar.

För framtiden pekar forskarna på behovet att tackla tre frågor:

- Den byråkrati som Fairtrade-systemet för med sig,
- Öka producenternas möjlighet att påverka systemet,
- Börja jobba mer med ojämlikheter mellan könen.

En stor utmaning för Fairtrade-rörelsen som finns i 19 länder är också att undersöka hur man ska ta itu med klimatfrågorna.

Källa: Valerie Nelson och Barry Pound, The Last Ten Years: A Comprehensive Review of the Literature on the Impact of Fairtrade, Natural Resources Institute, University of Greenwich

Studien beställdes av brittiska Fairtrade Foundation, motsvarigheten till Fairtrade Sverige i Storbritannien och finns på deras hemsida

http://www.fairtrade.org.uk/resources/natural_resources_institute.aspx

Tabellen visar vilka ekonomiska med Fairtrade de granskade rapporterna nämner:

Ekonomiska fördelar	Antal studier som visar på fördelar
Garanterat minimipris leder till högre inkomster	29
Ekonomisk stabilitet	27
Tillgång till krediter, förfinansiering och högre kreditvärdighet	11
Möjliggör övergång till ekologisk odling	9
Möjliggör diversifiering av inkomster	7
Tillgång till lägre räntor	3
Förbättringar av lokaler och utrustning (inklusive att komma högre i förädlingskedjan)	5
Inkomster möjliggör förbättrad kvalitet	4
Tillgång till exportmarknader	9
Inflytande på konventionella marknader	6